

พุทธปรัชญาแม่แบบแห่งจริยปรัชญาไทย

วิพจน์ วันคำ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาลัยศาสนศาสตร์ยโสธร

อีเมล: wiphot.wan@mbu.ac.th

พีรพงษ์ แสนสิง

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาลัยศาสนศาสตร์ยโสธร

อีเมล: Pirapong5565@gmail.com

Received: December 15, 2022 **Revised:** July 12, 2023 **Accepted:** December 25, 2023

บทคัดย่อ

พุทธปรัชญาเป็นแม่แบบของแนวคิดไทยทางด้านทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง การศึกษาไม่โดยตรงก็โดยอ้อม ทั้งนี้เพราะคนไทยได้ถูกกล่อมเกลามาตั้งจำความได้จากรุ่นสู่รุ่น ในบทความนี้ได้มุ่งมั่นอธิบายความ เพื่อเป็นแนวทางแห่งการศึกษาความคิดอื่นของแนวคิดไทย โดยมีวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแม่แบบแนวคิด ด้วยการนำเสนอพุทธปรัชญาแม่แบบแห่งจริยปรัชญาไทย ด้วยการอธิบายตามนัยจริยปรัชญาที่ว่าด้วยเสรีภาพ เสมอภาค และภราดรภาพ ซึ่งเป็นหลักที่ทุกสังคมต่างให้ความสนใจโดยเน้นอธิบายตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ

คำสำคัญ : จริยปรัชญาไทย, พุทธปรัชญา

Buddhist Philosophy Orthodox of the Ethics of Thai Philosophy

Wiphot wankham

Mahamakut Buddhist University Yasothon Buddhist Collage

Email: wiphot.wan@mbu.ac.th

Peerapong Saensing

Mahamakut Buddhist University Yasothon Buddhist Collage

Email: Pirapong5565@gmail.com

Abstract

Buddhist philosophy is a model of Thai concepts in terms of social, economic, political, governmental, and educational aspects either directly or indirectly. This is because the Thai people have been refined to remember from generation to generation. As a way of studying other ideas of the Thai concept with Buddhist literature as a conceptual model by presenting Buddhist philosophy as the model of Thai philosophical ethics By explaining the implications of philosophical ethics on freedom, equality and fraternity which are the principles that every society pays attention to, emphasizing on the Buddhist doctrines.

Keyword : Ethics of Thai Philosophy, Buddhist Philosophy

ความนำ

แนวคิดไทยต่างจากแนวคิดอื่นพอควร อาทิ คนไทยมักเรียกผู้ถ่ายทอดแนวคิดว่า “นักปราชญ์” และมักเรียกสิ่งที่ถูกคิดและถ่ายทอดออกมาว่า “ภูมิปัญญา” ข้อนี้ ต่างเป็นที่เข้าใจโดยทั่วไป และที่สำคัญแนวคิดไทย หรือปรัชญาไทย โดยภาพรวมแล้วคณะผู้เขียนมองว่า เป็นระบบคิดที่ยึดมั่นแนวคิดอยู่บนพื้นฐานแห่ง “คารวธรรม”(Reverence) มากกว่า “วิภาษวิธี” (Dialectics)

ตามที่กล่าวมาข้างต้น มองได้ว่า เหตุที่เป็นเช่นนี้ เพราะฐานคิดของปรัชญาไทยส่วนใหญ่มา พระพุทธศาสนา โดยมีวรรณกรรมฉบับคือพระไตรปิฎก นอกนั้นก็ได้จากวรรณกรรมทางพุทธปรัชญาที่ได้ขยายความ อธิบายความวรรณกรรมฉบับ และวรรณกรรมอื่นชั้นรองลงมา ข้อนี้ชี้ให้เห็นว่า ปรัชญาไทยมีมุมมองที่ต่างจากปรัชญากระแสอื่น เช่น ปรัชญาตะวันตกที่เน้นวิภาษวิธีเพื่อแสวงหาความรู้ โสเครตีสใช้วิธีนี้ได้ผลมากที่สุด โดยมีหลักการที่สำคัญ คือ การนำข้อเสนอมันที่มีเหตุผล (Thesis) และข้อคัดค้าน (Antithesis) มาหักล้างกัน” ฉะนั้น เมื่อปรัชญาเมธีที่เป็นต้นแบบนิยม ปรัชญาเมธีรุ่นหลังๆ จึงดำเนินรอยตาม ลักษณะสำคัญของปรัชญาตะวันตกจึงถือว่า “Dialectics” หรือปัจจุบันอภิวัตน์มาเป็น “ตรรกวิทยา” (Logic) เป็นอุปกรณ์ในการแสวงหาความรู้ และปรัชญาเมธีหลายคน หลายกลุ่มมุ่งนำเสนอผลงานด้วยวิธีนี้

แต่สำหรับปรัชญาไทยแล้ว “ชนชาติไทย ปรัชญาไทย ปรัชญาของคนไทย” ที่มีจุดเด่นของความเป็นปรัชญาเพราะมีแม่แบบคือพระพุทธศาสนา และมีวรรณกรรมฉบับคือพระไตรปิฎก แนวคิดจึงผ่านถ่ายทอดออกมาบนพื้นฐานความกตัญญู กตเวทิตะ มีคารวธรรม

ตามกล่าวมาเป็นผลมาจากศาสตร์แม่แบบอย่างแท้จริง คือ “พุทธปรัชญา” เช่นเดียวกับปรัชญาตะวันตกมีปรัชญากรีกเป็นรากฐาน ปรัชญาอินเดียก็มีฮินดูเป็นฐาน ปรัชญาจีน ญี่ปุ่น เกาหลี มีเต๋า มีชินโตเป็นหลัก เมื่อเป็นเช่นนี้ ปรัชญาไทยถ้าไม่หลงอัตลักษณ์ของตัวเองแม่บทแห่งความเป็นปรัชญาจึงมาจากพุทธปรัชญา ในอนาคตปรัชญาไทยถ้ารักษารากฐานที่มั่นให้ดี ปรัชญาไทยจะเป็นอีกหนึ่งกระแสคิดที่สังคมโลกต้องพูดถึง แม้นักปราชญ์ไทยที่ไม่ปวารณาตัวว่าเป็นนักปรัชญา สาเหตุหลักคือ เพราะความเคารพในพุทธปรัชญาและตระหนักอยู่เสมอว่า ปรัชญาไทยมีพื้นฐานมาจากพุทธปรัชญา ส่วนแนวคิดอื่นๆ จากกระแสปรัชญาสายต่างๆ เช่น กรีก อินเดีย จีน ญี่ปุ่น ฯลฯ ทั้งหมดอยู่ในฐานะเชิงอรรถทางปรัชญาไทยเป็นความดีเชิงอุปกรณ์

มาถึงตรงนี้ เพื่อเป็นแนวทางของการศึกษาต่อไปอีกว่า พุทธปรัชญาเป็นแม่แบบของแนวคิดไทยอย่างไร ข้อนี้ เราจะเน้นกล่าวถึงพุทธปรัชญาแม่แบบแห่งจริยปรัชญาไทย หรือในฐานะเป็น แม่บทของความประพฤติของชนชาติไทยตั้งแต่ยุคเริ่มแรกประวัติศาสตร์ ความเป็นปึกแผ่นของชนชาติไทยส่วนหนึ่งได้จากพระพุทธศาสนาฯ จึงมีคุณูปการมากต่อสังคมไทย และเพื่อให้เหมาะกับสถานการณ์แห่งความปองดอง สมานฉันท์ยุคปัจจุบัน ในที่นี้ เราจะพูดถึงแก่นความประพฤติในเชิงจริยปรัชญาไทยตามครรลองของแก่นจริยธรรมที่สังคมให้ความสนใจและพยายามอธิบายเพื่อหาความเป็นสากลทางความคิด ได้แก่ จริยปรัชญาที่ว่าด้วย เสรีภาพ เสมอภาค และภราดรภาพ โดยจะอธิบายตามนัยพุทธปรัชญาตามสมควร

1. เสรีภาพ (Freedom)

เสรีภาพ คือ หลักคำสอนที่มุ่งส่งเสริมให้ปัจเจกชนมีความมั่นใจในการกระทำออกไป “การทำดีได้ดี” เป็นหลักคำสอนที่สะท้อนให้เห็นถึงแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับการกระทำหรือการใช้เสรีภาพของบุคคล เป็นการกระทำที่เน้นถึงความเป็นปัจจุบัน และกลมกลืนอยู่กับความพอเหมาะพอควร เพราะเสรีภาพคือสิ่งที่ปรารถนา และเมื่อบุคคลสมปรารถนา ความสำคัญในข้อนี้ จึงสะท้อนให้เห็นถึงการกระทำ ความสามารถในการกระทำ และการกระทำที่ไม่ถูกบีบคั้นจากสิ่งหนึ่งสิ่งใด อย่างไรก็ดี พระพุทธศาสนามีท่าทีที่มุ่งเน้นการประพฤติปฏิบัติเป็นเกณฑ์ และความสำคัญในข้อนี้ สามารถวิเคราะห์จากหลักคำสอนที่ย้ำถึงการประพฤติปฏิบัติในหลายแห่ง ดังปรากฏในภทเทรตสูตรว่า

“บุคคลไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงมาแล้ว ไม่ควรมุ่งหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง สิ่งใดล่วงไปแล้ว สิ่งนั้นก็ เป็นอันละไปแล้ว ละสิ่งที่ยังไม่มาถึง ก็เป็นอันยังไม่ถึง ก็บุคคลใดเห็นแจ้งธรรมปัจจุบันไม่ ย่อนแ่ง ไม่คลอนแคลนในธรรม (สิ่ง) นั้นๆ ได้ บุคคลนั้นพึงเจริญธรรมนั้นเนื่องๆ ให้บริสุทธิ์ เติบ พึงทำความเพียรเสียในวันนี้แหละ ใครเล่าจะรู้ความตายในวันพรุ่ง...”

เมื่อเป็นเช่นนี้ หลักการใช้เสรีภาพตามแนวพุทธปรัชญา ถือได้ว่า เป็นหลักคำสอนที่ย้ำให้บุคคลทำดี อย่างเร่งด่วน และเพื่อเป็นหลักประกันของการกระทำที่ถูกต้อง ในที่นี้ รวบรวมจะมุ่งกล่าวถึงหลักการใช้ เสรีภาพของบุคคลที่เป็นแบบแผนปฏิบัติ ได้แก่ หลักการใช้เสรีภาพขั้นต้น การใช้ เสรีภาพชั้นกลาง และ การใช้ เสรีภาพขั้นสูง คือ

1.1 หลักการใช้เสรีภาพขั้นต้น

หลักการใช้เสรีภาพขั้นต้น คือ การประพฤติที่พอเหมาะแก่ปัจเจกชนที่ต้องทำร่วมกันในสังคม เพราะ การใช้เสรีภาพในข้อนี้ คือจุดเริ่มต้นของการกระทำที่ตั้งอยู่มาตรฐานของสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐาน กล่าวคือ เป็น การกระทำที่เน้นถึงการปฏิเสธและสนับสนุน ซึ่งเกี่ยวข้องกับหลักสิทธิมนุษยชน (Right of human) เมื่อเป็น เช่นนี้ หลักการใช้เสรีภาพขั้นต้นนี้ เมื่อพิจารณาตามแนวพุทธปรัชญา จะเห็นได้ว่า เป็นการใช้เสรีภาพตาม คุณลักษณะ 2 ประการ

ประการแรก คือ การใช้เสรีภาพตามแนวเบญจศีล คือ หลักการประพฤติปฏิบัติขั้นพื้นฐานที่ใช้ควบคุม ตนเอง เป็นการกระทำเพื่อตน เพื่อบุคคลอื่น และเพื่อสังคมที่ย้ำอยู่ที่การปฏิเสธเรียกว่า เบญจศีล ได้แก่ เว้น จากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์ เว้นจากการประพฤติผิดในกาม เว้นจากการพูดเท็จ และเว้นจากการ ดื่มสุราเมรัย

ประการที่สอง คือ การใช้เสรีภาพตามแนวเบญจธรรม คือ หลักการประพฤติปฏิบัติขั้นพื้นฐานที่ใช้ ส่งเสริมตนเอง เป็นการกระทำเพื่อตน เพื่อบุคคลอื่น และเพื่อสังคมที่เน้นการสนับสนุนเรียกว่า เบญจธรรม ได้แก่ เมตตา สัมมาอาชีวะ กามสังวร สัจจาจาและมัสติ

1.2 หลักการใช้เสรีภาพชั้นกลาง

หลักการใช้เสรีภาพชั้นกลาง คือ การส่งเสริมการกระทำที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความดี หรือหลักกุศลธรรม กล่าวคือ ผู้ทำนั้นทำด้วยสุจริตทางกาย วาจา และใจ และเป็นการกระทำด้วยความเต็มใจ เป็นส่วนตัว นอกจากนี้ ยังสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่ทำ ผู้ทำ และรวมไปถึงสรรพสิ่งรอบด้านว่า ทั้งหมดคือสิ่งกลมกลืนกันได้จริง และที่สำคัญ การใช้เสรีภาพในข้อนี้ คือการใช้เสรีภาพที่มีจุดกำเนิดที่ตน ส่งเสริมตนเองไปในทางที่ดี ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ดังพุทธพจน์ว่า “แม้ตนก็ติเตียนตนเองได้ ผู้รู้ใครควรแล้วสรรเสริญ กิตติศัพท์อันดีย่อมกระฉ่อนไป ไม่เป็นคนหลงทำกาละ และเมื่อตายไปย่อมเข้าถึงสุคติสวรรค์” เมื่อเป็นเช่นนี้ การใช้เสรีภาพชั้นกลางนี้ จึงมีความสำคัญด้านการครองตน ครองคน และครองงาน เพราะเป็นจุดเริ่มต้นของการใช้เสรีภาพที่ถูกต้องทางกาย วาจา และใจ และทั้งสามจะต้องกลมกลืนกันบนพื้นฐานแห่งความดีด้วยการใช้เสรีภาพชั้นกลางตามหลักกุศลกรรมบถ 10 ประการ

1.3 หลักการใช้เสรีภาพชั้นสูง

หลักการใช้เสรีภาพชั้นสูง คือ การใช้เสรีภาพที่ไม่ขัดกับความรู้สึกของตนเอง ไม่ขัดต่อความรู้สึกของผู้อื่น เพราะหลักการใช้เสรีภาพชั้นสูงนี้ คือความกลมกลืนกันแบบครบวงจร และเป็นการใช้เสรีภาพที่ตรงจุดมากกว่าความตรงตัวอักษร เพราะจากลักษณะคำสอน ได้สะท้อนให้เห็นว่า การส่งเสริมการประพฤติปฏิบัติในข้อนี้ คือ ระบบจริยศาสตร์ จริยธรรม หรือทฤษฎีปฏิบัติที่ประสานสัมพันธ์กันระหว่างหน้าที่ วิถีทาง และจุดมุ่งหมายปลายทาง เมื่อเป็นเช่นนี้ การใช้เสรีภาพชั้นสูง เท่ากับว่า เป็นหลักแห่งการกระทำเพื่อตนและบุคคลอื่นรอบทิศทางเรียกว่า “การใช้เสรีภาพแบบมัชฌิมาปฏิปทา” หรือมรรคมืองค์แปด (อัฐังคิคมรรค) ซึ่งมรรคมืองค์แปด ถือได้ว่า เป็นวิธีการ (Means) หรือเป็นความดีเชิงอุปกรณ์ที่สัมพันธ์กันกับจุดมุ่งหมายอย่างสูงสุด คือ ภูมิคติ

2. เสมอภาค (Equality)

ความเสมอภาค คือ ความเท่าเทียมกัน จะเห็นได้ว่า ตามแนวพุทธศาสนาไม่ได้กล่าวถึงคำว่า “เสมอภาค” อย่างตรงตัว แต่ถ้าวิเคราะห์ตามความหมายของศัพท์แล้ว ในประเด็นนี้ มีหลักธรรมมากมายที่ย้ำถึงความเป็นกลางหรือมัชฌิมาธรรม (Middle hood) และข้อปฏิบัติที่เป็นสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทา (Middle Way) ทั้งหมดสามารถตีความได้ว่า ธรรมที่เป็นกลาง และทางที่เป็นสายกลาง คือ ความหมายของความเสมอภาคตามแนวพุทธศาสนา ซึ่งจะนำหลักการสำคัญเกี่ยวกับความเสมอภาค เพื่อประโยชน์ของการประพฤติของคนในสังคม คือ

2.1 หลักความเสมอภาค คือ แนวธรรมที่มุ่งส่งเสริมความเท่าเทียมกันของบุคคลในสังคมเน้นที่ปัจเจกบุคคลเป็นจุดเริ่มต้น อันเป็นแนวคิดที่สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของความเท่าเทียมกันในทุกๆ ด้าน แต่เพื่อเป็นหลักประกันของความเท่าเทียมกันที่พอเหมาะในเชิงเปรียบเทียบ ในที่นี้ รวบรวมจะมุ่งเสนอหลักความเสมอภาค 2 ลักษณะ ดังนี้

1) ความเสมอภาคทางธรรมชาติ (Natural equality) คือ ความเท่าเทียมกันของมนุษย์ในฐานะเกิดมาเป็นมนุษย์ ซึ่งตามแนวพุทธศาสน์มองว่า เป็นเรื่องยากยิ่ง แต่เกิดมาแล้วยิ่งยากกว่า ดังนั้น มนุษย์ควรเล็งเห็นคุณค่าของตัวเอง และสิทธิที่ตัวเองสามารถกระทำได้ โดยสะท้อนให้เห็นถึงความเสมอภาคทางธรรมชาติของมนุษย์ในส่วนที่สามารถพัฒนาได้ ซึ่งในประเด็นนี้ เมื่อพิจารณาตามแนวพุทธศาสน์ จะเห็นได้ว่า มีแนวธรรมหลายประการที่เป็นหลักประกันของความเท่าเทียมกันทางธรรมชาตินี้ เป็นแนวธรรมที่ปลูกจิตสำนึกของบุคคลให้เล็งเห็นความสำคัญทางธรรมชาติที่แท้จริง คือ เบญจขันธ์ และความเป็นไปทางธรรมชาติที่แท้จริง คือ สามัญลักษณะ อันเป็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์ที่ทุกๆ ชีวิต จะไม่ละเมิดสิทธิของกันและกัน แต่ต้องกระทำต่อกันตามสิทธิที่ควรกระทำ เช่น การกระทำที่ตั้งอยู่บนสิทธิหน้าที่ตามทศ 6 และบนพื้นฐานแห่งพรหมวิหาร

2) ความเสมอภาคทางสังคม (Social equality) คือ ความเท่าเทียมกันของมนุษย์บนพื้นฐานแห่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในฐานะเป็นปัจเจกชนคนหนึ่งคนในสังคม ในข้อนี้ ตามแนวพุทธศาสน์มีหลักธรรมที่สามารถนำมาอธิบายให้เป็นที่ประจักษ์แก่สาธารณชนได้อย่างดียิ่ง เช่น ความเสมอภาคด้านชนชั้น คือ

“ความไม่เสมอภาคระหว่างมนุษย์เป็นคำสอนอย่างเป็นทางการของศาสนาพราหมณ์ พระผู้มีพระภาคทรงวางพระองค์ตรงข้ามกับระบบวรรณะที่เข้มแข็งที่สุด และทรงหนุนหลักการแห่งความเสมอภาคในยุคแรกๆ และคงเส้นคงวาที่สุด ไม่มีข้อตกลงใดๆ ที่สนับสนุนระบบวรรณะและความไม่เสมอภาค ซึ่งพระพุทธองค์ไม่ทรงคัดค้าน พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสกวีเสฏฐะว่า อุดมคติที่สูงส่งต่างหากเป็นสิ่งสำคัญที่สุด มิใช่กำเนิดในตระกูลสูงส่ง ไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะ ความไม่เสมอภาค ความเท่าเทียมกัน ความเป็นคนสูงส่งและความเป็นคนต่ำต้อย แต่ทุกคนเท่าเทียมกัน นี่คือนิยามที่พระพุทธเจ้าทรงยืนยันและให้เปรียบเทียบตัวเจ้ากับคนอื่น พวกเขาเป็นอย่างไรร เราก็คืออย่างนั้น เราเป็นอย่างไรร พวกเขาเป็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าตรัสแสดงดังนั้น”

2.2 มาตรฐานการใช้ความเสมอภาค คือ การกระทำที่สื่อแสดงถึงความเท่าเทียมกัน และสะท้อนให้เห็นถึงความพอเหมาะแก่รูปแบบต่างๆ ซึ่งในสังคม มนุษย์ควรได้รับการปกป้องสิทธิและเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกัน (Equality of right and liberty) ได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันจากรัฐในฐานะที่เป็นพลเมือง (Equality of citizenship) ความเสมอภาคทางโอกาส (Equality of opportunity) และความเสมอภาคระหว่างบุคคล (Equality of persons) เป็นต้น และเมื่อพิจารณาจากความเสมอภาคตามแนวพุทธศาสน์ จะเห็นได้ว่า มีหลักคำสอนหลายประการที่ย้ำถึงความเท่าเทียมกันระหว่างบุคคลกับบุคคล บุคคลกับสรรพสัตว์ และบุคคลกับสรรพสิ่ง ซึ่งได้กล่าวมาแล้วในข้อที่ผ่านมา และเพื่อเป็นมาตรฐานอันเดียวกันหรือความเท่าเทียมกันด้านการประพฤติ ในที่นี้ ผู้รวบรวมมุ่งกล่าวถึงมาตรฐานการใช้ความเสมอภาค 2 ลักษณะ ดังนี้

1) ความเสมอภาคกับมาตรฐานการใช้ในเชิงปฏิเสธ คือ การประพฤติดนตามครรลองของหลักเบญจศีล ซึ่งเป็นรูปแบบของสิทธิมนุษยชนตามแนวพุทธศาสน์เน้นศีลธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์ 5 ประการ คือ เว้นจากการฆ่า การประทุษร้ายกัน เว้นจากการเอาของที่เขาไม่ได้ให้ เว้นจากการประพฤติดนในกาม เว้นจาก

การพูดเท็จ และเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท หลักเบญจศีลตามที่กล่าวมา ถือได้ว่า เป็นหลักเน้นให้บุคคลมีเจตนารมณ์ที่ตั้งใจประพฤติในแง่ของการปฏิเสธความชั่วทางกายและวาจา อันเป็นหลักควบคุมความประพฤติ และเป็นหลักเบื้องต้นสำหรับให้มนุษย์ตั้งอยู่ในศีลธรรมเพื่อการประพฤติดีอื่นๆ ขึ้นไป เพราะมองว่า สังคมที่ปราศจากศีลธรรมจึงเป็นสังคมที่มีแต่ปัญหา เช่น มากไปด้วยการฆ่า การเอารัดเอาเปรียบ ปล้นกัน แย่งชิงกัน การละเมิดทางเพศโดยไม่คำนึงถึงสิทธิของผู้อื่น แต่ปัญหาเหล่านี้จะหมดไปก็ต่อเมื่อมนุษย์มีการประพฤติตามหลักเบญจศีลอย่างเท่าเทียมกันนี้เท่านั้น

2) มาตรฐานการใช้ความเสมอภาคเชิงสนับสนุนเอาไว้ คือ หลักเบญจธรรม 5 ประการ นอกจากคุณธรรมห้าประการนี้แล้ว เพื่อเป็นหลักส่งเสริมบุคคลที่หวังความเจริญแบบก้าวหน้าในระดับที่สูงกว่า คือ หลักกุศลกรรมบถ หรือทางแห่งความดี ได้แก่ กายกรรม (การกระทำดีทางกาย คือ การไม่ฆ่า ไม่ลัก ไม่ประพฤติผิดในกาม) วชิกรรม (การกระทำดีทางวาจา คือ ไม่พูดเท็จ ไม่พูดคำส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ และไม่พูดเพ้อเจ้อ) มโนกรรม (การกระทำดีทางใจ คือ การไม่เพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่น ไม่มีจิตคิดร้าย และมีความเห็นชอบ) และสูงสุด คือ มรรค 8 หรือทางสายกลาง ได้แก่ สัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ) สัมมาสังกัปปะ (ความดำริชอบ) สัมมาวาจา (การเจรจาชอบ) สัมมากัมมันตะ (การงานชอบ) สัมมาอาชีวะ (การเลี้ยงชีวิตชอบ) สัมมาวายามะ (ความพยายามชอบ) สัมมาสติ (ความระลึกชอบ) สัมมาสมาธิ (ความตั้งใจมั่นชอบ) เป็นมาตรฐานรองรับการใช้ อันเป็นวิถีธรรมที่เท่าเทียมกันตามลำดับ หรือเท่าที่บุคคลสามารถกระทำได้ด้วย ความเพียรพยายาม

3. ภราดรภาพ (Manhood)

ภราดรภาพ (Fraternity) คือ ความเป็นพี่น้อง ภราดรภาพ คือ ความสามัคคี มีเอกภาพ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ช่วยใหบุคคลทุกคน ใช้เสรีภาพ และ ความเสมอภาค ในการร่วมกันสร้างสรรค์สังคม ที่ ดีงาม มีสันติสุขได้เต็มที่ ” จากการพิจารณาหลักพุทธปรัชญาในเรื่องของวิญญูสงสารหากถือเอาความสัมพันธ์ของสรรพสัตว์ในเรื่องความเป็นเช่นพี่น้อง จะทำให้ทราบว่า ทุกๆ คนมีความสัมพันธ์เป็นเช่นพี่น้องกันทั้งหมดไม่ว่าจะเป็น บิดา มารดา ครู อาจารย์ สามเณร ภรรยา บุตร ธิดา มิตร นายจ้าง ลูกจ้าง และ สมณะผู้ทรงศีล ความสัมพันธ์ในเชิงพี่น้องนี้มีอยู่ใน จิตสำนึกของทุก ๆ คน แม้จะมีสถานะเป็นอย่างอื่นก็ตาม เพราะ ความเป็นพี่น้องง่ายต่อการเข้าถึง ติดต่อกัน เข้าหา คบค้า สมาคมด้วย จากความสัมพันธ์ที่สั่งสมมานานในวิญญูสงสาร จึงทำให้เกิดความรู้สึกเช่นนั้นและความสัมพันธ์ที่พึงปรารถนาในทัศนะของพุทธปรัชญาคือความสัมพันธ์เชิงญาติพี่น้อง มิได้มีการจัดระบบความสัมพันธ์ของบุคคลโดย กำหนดตามสถานะภาพทางสังคม ซึ่งหากถือเอาความสัมพันธ์เชิงพี่น้องในวิญญูสงสารเป็นใหญ่ ความสัมพันธ์ดังกล่าว นับเข้าเป็นความสัมพันธ์ อย่างภราดรภาพ ซึ่งหลักพุทธปรัชญาได้กล่าวถึง ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับมนุษย์ในสังคม โดยพระพุทธองค์ทรงตรัสถึงสังคาลบุตรคฤหบดี ใน สังคาลสูตร ถึงการเคารพนอบน้อม ในทิศต่างๆ เดิมนั้น บิดาของสังคาลก ก่อนที่จะสิ้นชีวิตได้สอนให้บุตรของตนนอบน้อมทิศทั้ง 6 คือ ทิศเบื้องหน้า ทิศเบื้องขวา ทิศเบื้องซ้าย ทิศเบื้องหลัง ทิศเบื้องล่าง ทิศเบื้องบน โดยมีผ้าเปียก ผมเปียก พร้อมประคองอุณชลี นอบน้อมทิศทั้งหลาย แต่ไม่ได้กล่าวถึงความหมาย ของการนอบน้อมในแต่ละทิศ พระพุทธองค์ทรงตรัสถึง ความหมายของทิศทั้ง 6 ใน

พระพุทธศาสนา แก่สังคาลก กล่าวคือ ทิศทั้ง 6 นั้นเปรียบเสมือนบุคคล 6 จำพวกที่มีความสัมพันธ์ กับ ตัวเราเอง ในการดำเนินชีวิต มีดังนี้ “มารดาบิดาเป็นทิศเบื้องหน้า อาจารย์เป็นทิศเบื้องขวา บุตรภรรยาเป็นทิศเบื้องหลัง มิตรอำมาตย์เป็นทิศเบื้องซ้าย ทาสกรรมกรเป็นทิศเบื้องต่ำ สมณพราหมณ์เป็นทิศเบื้องบน คฤหัสถ์ในตระกูล ผู้สามารถ พึงนอบน้อมทิศเหล่านี้” ความนอบน้อมที่พระพุทธองค์ทรงกล่าวถึง คือ การแสดงออกถึงความคารวะ ความนับถือเป็นสัมพันธอันดีที่มีต่อบุคคลนั้นๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคม และ ผู้สามารถ ก็คือ บุคคลที่ประพฤติตนนอบน้อมต่อทิศเหล่านั้น คือ แสดงออกถึงความสัมพันธ์อันดี ต่อ ทิศ หรือ บุคคลเหล่านั้น เพราะความนอบน้อม เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความเคารพต่อบุคคลนั้นๆ ในแต่ละทิศ ซึ่งมีรายละเอียดแตกต่างกันไป แต่จะเป็นการกระทำด้วยความเคารพ ซึ่งเกิดขึ้นได้ทั้ง ทางกาย ทางวาจา หรือ ทางใจ ส่งผลให้เกิดความเอื้อเฟื้อ เกื้อกูลกัน ช่วยเหลือกัน มีเมตตาต่อกัน ระหว่างบุคคลต่อบุคคล ซึ่งเป็นจุดประสงค์หนึ่งของพระพุทธศาสนา ที่ตระหนักถึงความสัมพันธ์อันดีระหว่าง มนุษย์ต่อมนุษย์ ด้วยกัน ให้เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ทั้งทางวัตถุและทางน้ำใจเพื่อจะได้อยู่เป็นผาสุกร่วมกันในสังคม การปฏิบัติตนในทิศหกคือการปฏิบัติตนระหว่าง บิดามารดากับบุตรธิดา ครูอาจารย์ กับศิษย์ สามีกับบุตรภรรยา มิตรสหายกับตนเอง นายจ้างกับลูกจ้าง สมณะพราหมณ์กับศาสนิก ซึ่งความสัมพันธ์ ในหลักทิศหกกล่าวได้ว่า เข้ากันได้กับ หลักภราดรภาพ เพราะความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนั้น เกิดจากความผูกพันที่มีต่อกันเป็นการประพฤติปฏิบัติต่อกันตามหน้าที่ ความรับผิดชอบ หลักการปฏิบัติต่อกันในทิศหกเอื้อต่อการเกิด ภราดรภาพ หากเพิ่มเติมหลักธรรมในการปฏิบัติบางประการเพื่อความเป็นพี่น้องเข้ามา การปฏิบัติตามหลักทิศหกจึงจะเป็นไปอย่างภราดรภาพ ซึ่งในสภาพทั่วไปบุคคลในทิศต่างๆ อาจมีการปฏิบัติต่อกันอย่างภราดรภาพเพียงแต่ยังไม่ทราบชัดเจนว่าการปฏิบัตินั้นเป็นไปตามหลักธรรมข้อใด เพราะการปฏิบัตินั้นได้ผนวกมโนธรรมในจิตใจของบุคคลเข้าไปด้วย ซึ่งอาจจะเป็นเพราะว่าได้เคยมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันตั้งแต่ครั้งอดีตกาลที่ยาวนานก็เป็นได้ ซึ่งมโนธรรมได้เกิดขึ้นและติดใจมาตั้งแต่ครั้งก่อนนั้น

กล่าวโดยสรุป หลักพุทธปรัชญาส่งเสริมการประพฤติปฏิบัติของมนุษย์ หรือการกระทำทุกอย่างจะต้องเป็นไปอย่างตั้งใจ (เจตนา) โดยเฉพาะเจตนาที่ดี ทำดี พุทธิ เพราะการทำดี ฯลฯ คือสิ่งที่มนุษย์กระทำได้เองหรือมีเสรีภาพได้เต็มที่ เพราะมนุษย์มีความรู้สึกนึกคิดก่อนทำก่อนพูดเสมอ หรืออย่างน้อยมนุษย์ก็มีสิทธิที่จะคิดเมื่อเป็นเช่นนี้ พื้นฐานความคิด ความดี ความชั่ว ตามที่กล่าวมาก่อนจึงเป็นสิ่งหลักดันให้มนุษย์มีการใช้เสรีภาพออกไปในที่สุด และการใช้เสรีภาพที่ว่านี้ จะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาค และใช้ออกไปอย่างภราดรภาพจึงจะเป็นที่ยืนยันได้ว่า มนุษย์เป็นตัวของตัวเอง และตามหลักพุทธปรัชญาก็มองเห็นความสำคัญในข้อนี้ และมุ่งเปิดเผยหลักคำสอนที่ส่งเสริมการกระทำได้ด้วยตนเอง หรือเสรีภาพส่วนบุคคลที่เน้นการทำดี เร่งรีบทำดี เพื่อความดี และเพื่อการพัฒนาความดีให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป เพราะการเลือกทำความดีคือการเลือกที่จริงแท้ และการทำความดีก็คือเสรีภาพที่แท้จริง ซึ่งเป็นระบบจริยศาสตร์ที่สมบูรณ์แบบ และเป็นทางแห่งความดีที่ไม่นิยมให้หยุดอยู่แค่ความดี แต่ส่งเสริมความเจริญในกุศลอย่างไม่หยุดยั้ง ดังพุทธพจน์ว่า “...เพราะกุศลอันบุคคลให้เกิดแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เพื่อความสุข...” นอกจากนี้ ยังสามารถมีเสรีภาพบนพื้นฐานเสมอภาคและใช้อย่างภราดรภาพไปได้อย่างสมดุลกันอีกด้วย

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา (2530). พระไตรปิฎกแปลเป็นไทย ฉบับสังคายนา. เล่มที่ 4,8,9,10,11,13,16,20. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.
- จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ (2545). สังคมวิทยาตามแนวพุทธปรัชญา, กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ปี. อาร์. อัมเบตการ์ (2548). พระพุทธศาสนา : แนวคิดเพื่อพัฒนาสังคมและการเมือง, แปลโดยพระราชปัญญาเมธี (สมชัย กุศลจิตโต), กรุงเทพฯ : นิติธรรมการพิมพ์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต).(2542). มองสันติภาพโลกผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์, กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธรรมสาร จำกัด.
- สมภาร พรหมทา.(2539). ปรัชญาสังคมและการเมือง, พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ.(2541). คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา, กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2541.
- ไสว มาลาทอง.(2541). สารคดีธรรมจากพระไตรปิฎก, กรุงเทพฯ :โรงพิมพ์การศาสนา.